

Verslag Monumentenstudiedag 15 mei 2009

Tussen Geschiedenis en Kitsch

reconstructies in oude binnensteden

Verslaggever
Maike Smelt
Deelverslagen
Patricia Redder
en Mirjam Boers

Erfgoed Nederland organiseert in samenwerking met de gemeente Leeuwarden en het Historisch Centrum Leeuwarden de vijfdeertigste Monumentenstudiedag. Nadat Isabelle Diks, wethouder van Cultuur van Leeuwarden, de genodigden welkom heeft geheten introduceert ze het dagthema: reconstructie in oude binnensteden.

Net als in Leeuwarden, spelen in bijna elke stad in Nederland ideeën over het terugbrengen van infrastructuur, gebouwen en/of straatmeubilair die in het verleden zijn verdwenen. De overheid neemt geen duidelijk standpunt in ten aanzien van deze reconstructie-initiatieven. Sommige goede plannen worden in de kiem gesmoord. Van andere plannen hebben bestuurders achteraf spijt, omdat ze zich in hun enthousiasme niet realiseren waar ze aan beginnen. De wethouder hoopt dat een brede discussie over de reconstructieproblematiek de verschillende overheden aanzet om burgerinitiatieven beter tegemoet te komen.

Richard Hermans (directeur Erfgoed Nederland)

In zijn welkomswoord verbindt Richard Hermans, directeur van Erfgoed Nederland het begrip 'authenticiteit' met het dagthema 'reconstructie in oude binnensteden'. Hoe belangrijk is de authenticiteit van een historisch gebouw, als de meeste mensen niet beseffen dat ze kijken naar een reconstructie? Hermans wijst ook op de relatie tussen het dagthema en het Belvedere-thema, 'behoud door ontwikkeling'. In dat kader maakt hij bekend dat de overheid een deel van de taken van het Belvedere-programma vanaf januari 2010 heeft overgedragen aan Erfgoed Nederland. Hermans reikt de wethouder namens Erfgoed Nederland een eerste exemplaar uit van het Jaarboek Monumenten, Archeologie en Cultuurlandschap 2009.

De afsluitende introductie is van dagvoorzitter Ir. Ap Timmermans, directeur Hûs & Hiem, bureau voor welstandsadviesing en monumentenzorg in Friesland. Het dagthema is volgens Timmermans buitengewoon actueel vanwege de lopende discussies over het terugbrengen van oude stadsgrachten. Tegelijkertijd zijn die discussies zo oud als de Monumentenzorg zelf, als zodanig geïnstitutionaliseerd in de tweede helft van de negentiende eeuw.

De dragline valt de stad aan

Wim Denslagen laat in zijn lezing zien op welke manier historische steden in hun voortbestaan werden bedreigd door moderniseringsplannen. De roep om reconstructie heeft een basis in de verwoesting van onze steden. De tekeningen die de Duitse kunstenaar Jörg Muller van een Duitse fantasiestad maakte, geven een goed beeld van de spanning tussen reconstructie en de modernisering van een historische stad. Aan de auto's zien we dat de eerste illustratie de stad net na de Tweede Wereldoorlog moet voorstellen. Negentiende-eeuwse gevels bepalen het straatbeeld. Daartussenin staat een vakwerkhuisje aan het water. Op de volgende tekening staat de hele stad in brand. De grachtenpanden sneuvelen grotendeels en worden in de jaren zestig en zeventig geleidelijk vervangen door hoogbouw. Op tekeningen van een paar jaar later verschijnen zebraleden en bushaltes. De weg wordt geasfalteerd en op de tekening van de stad in de jaren zeventig zie je het begin van de aanleg van de ondergrondse. De stad gaat met zijn tijd mee. Het vakwerkhuisje aan het water is het enige gebouw dat niet wordt afgebroken - waarschijnlijk door toedoen van de monumentenzorg in Duitsland. Op de laatste tekening loopt een brede weg door de stad, de metro is af en een ringweg prijkt boven de hoogbouw. Resultaat van de dragline (graafmachine) die de stad in een halve eeuw drastisch heeft veranderd.

Spijt van modernisering is van alle tijden, daarvan is het Centraal Station in Amsterdam in 1889 een goed voorbeeld. Vijftig jaar later, bij de herdenking van het jaarboek Amstellodam in 1940, noemt men de bouw van het station nog steeds "de zwaarste slag van de stad." Op een foto uit 1883 zien we dat op de plek van het station eerst een uitgestrekte haven lag, met uitzicht op het IJ en daarachter de zee. In 1966 won Karel Weber de Prix de Rome voor zijn ontwerp van een nieuw Centraal Station, dat de oude haven weer terugbracht in het stadsbeeld. De juryleden adviseerden het 'paleisachtige sprookje' van architect Cuypers weg te halen en het nieuwe ontwerp te bouwen. Politieke weerstand hield dit moderniseringsplan uiteindelijk tegen.

dr. Wim Denslagen (Rijksdienst voor het cultureel erfgoed Amersfoort)

In 1935 had een architectenbureau al een ontwerp liggen voor enorme hoogbouw op de plek van het Victoriahotel. Het is moeilijk voor te stellen, maar stedenbouwkundigen dachten dat heel Amsterdam in de toekomst uit nieuwbouw zou bestaan. In 1926 maakte architect Mart Stam een tekening van het 'moderne' Rokin. Trams zouden in banen hoog boven de stad rijden, om op de grond plaats te maken voor een functioneel voetgangerstrottoir. Stam ontleende zijn toekomstbeeld aan een Marxistisch geloof in een door de vrijemarkteconomie gestuurde samenleving. De binnenstad zou zijn karakter verliezen en een zakencentrum worden. Kijken we naar een foto van het Rokin nu, dan is de stad lang niet zo futuristisch als in de voorstelling van Stam. Toch is het merendeel van het huidige Rokin nieuwbouw.

In 1967 schreef professor David Jokinen in zijn boek 'Geef de stad een kans' dat Amsterdam als binnenstad alleen kon overleven, als de ring werd gemoderniseerd. Citywegen zouden tot ver in de binnenstad lopen. In het boek staat een tekening van het wegenweb dwars door de stad. Vlak langs Hotel American op het Leidseplein zou een spaghetti aan snelwegen lopen. Voor Utrecht werden net zo goed grootscheepse plannen gemaakt om de binnenstad te moderniseren. Maar ook deze moderniseringsplannen zijn uiteindelijk niet doorgestaan.

Publiek.

Vraag: Wat was de rol van opdrachtgevers en hoe verliep de besluitvorming bij dergelijke moderniseringsplannen?

Antwoord: Het plan voor Utrecht is niet uitgevoerd omdat de gemeente de stad niet kon openbreken vanwege de monumentale status van panden. Bovendien was er verzet uit de samenleving tegen de plannen. De politieke partijen hebben er een stokje voor gestoken. Uiteindelijk zijn er compromissen gesloten om sommige delen van de stad te moderniseren. Zo gaat het altijd.

Een staalkaart van reconstructieprojecten

De ideologische opvattingen van de Rijksdienst voor Monumentenzorg hebben een duidelijke invloed op de keuzes tussen restaureren en reconstrueren van historische objecten. Daarbij hebben internationale Unesco-conferenties in Venetië, Krakau en Wenen een leidinggevende rol gespeeld.

In de praktijk is restauratiewerk van meerdere omstandigheden afhankelijk. Economische factoren kunnen soms doorslaggevend zijn. In de jaren zeventig en tachtig kregen aannemers ruim 80 procent van de bouwkosten terug van de overheid als zij een gebouw bij een opknapbeurt restaureerden.

Politieke factoren hebben de monumentale geschiedenis net zo goed beïnvloed. De Amsterdamse wijk De Jordaan heeft zijn oude structuur behouden: de grootste politieke partij had te veel stemmen verloren als het niet naar de bewoners had geluisterd. De nieuwbouw op het Waterlooplein en de bouw van De Stopera is juist weer een voorbeeld van voldoende politieke overtuiging.

Het terugbrengen van historisch bouw materiaal en de mate van restauratie zijn bovenal afhankelijk van de drie begrippen hoeveelheid, oorzaak en tijd. Hoeveelheid: Als het hekje van een monumentaal Amsterdams pand scheef begint te trekken, moet je het dan herstellen of mag je het vervangen door een compleet nieuw hek in dezelfde stijl? Hoe ga je te werk als de hele gevel aan vervanging toe is? Is het vervangen van een gebouw geoorloofd? Een negentiende-eeuws pand in Amsterdam met donkere bakstenen, typerend voor die tijd, werd tijdens een opknapbeurt omgetoverd tot een compleet nieuw monumentaal zeventiende-eeuws pand, een kopie van alle opgeknapt grachtenpanden. Een gebouw op de hoek van de Reestraat werd zelfs compleet afgebroken om plaats te maken voor een compleet nieuw 'zeventiende-eeuws' grachtenpand. Waarom houdt Monumentenzorg een uniform zeventiende-eeuwse uiterlijk in stand?

Jaap Hulscher (stadsherstel Amsterdam)

Oorzaak: Wat in Amsterdam gebeurt met de reconstructie van panden, is in Polen op grote schaal gedaan met de wederopbouw van Warschau. De door de oorlog verwoeste stad is compleet nagebouwd en staat zelfs op de Werelderfgoedlijst van Unesco. Waarom is op het platgebombardeerde Rotterdam wel een geheel nieuwe stad gebouwd? Is oorlogsschade een geaccepteerde verantwoording voor grootschalige reconstructie? Brand en verwoesting zijn ook vaak een motivatie voor de reconstructie van cultureel erfgoed. Een oude kerk in l'Aquila getroffen door de aardbevingen wordt met subsidie van de Italiaanse overheid opnieuw gebouwd, terwijl de huizen van de bevolking in het puin blijven liggen.

Oorzaken als stedelijke vernieuwing spelen ook een rol. In de Weesperstraat hebben moderniseringsplannen in de jaren zeventig de overhand gehad. Heel duidelijk is een breuk met moderne invloeden te zien op de Sint Antoniebreestraat, waar de straatjes nauwer en krommer worden en het oude stadsbeeld is behouden. Hoe om te gaan met infrastructurele werken? De zeventiende-eeuwse pandjes op de Kromme Waal zijn niet gereconstrueerd uit ideologische overwegingen, maar liggen simpelweg onder een metrobuus, waardoor vervanging door nieuwbouw niet mogelijk was. Zo zijn er meer van dit soort pseudo-monumenten, leugens in de stad. Een reconstructieproject kan ook de verplaatsing van een monumentaal object behelzen. Zo is het portiershuisje is op het Stadionplein om praktische redenen tien meter verschoven. Huize Bijlmerlust is in zijn geheel van het Bijlmermeer verplaatst naar het Gein.

Tijd: Reconstructie wordt eerder beschouwd als vervalsing naarmate het historisch object langer is verdwenen. Zonder lastige vragen worden complete panden in zeventiende-eeuwse stijl opnieuw opgetrokken. Maar het herbouwen van het Paleis voor Volksvlijt is voor velen een absurd idee. Hoe lang mag een wijk, gebouw of onderdeel daarvan zijn verdwenen om nog in aanmerking te komen voor reconstructie?

Stadsherstel is nu vaak reconstructie. De historische panden die we bewonderen zijn in feite kitsch. Dat is niet erg: ze worden met ambachtelijke precisie nagemaakt en worden bovendien met veel plezier door de mensen ontvangen en gebruikt. Hulscher pleit wel voor het leesbaar maken van de panden, zodat we ze herkennen als reconstructies. Een simpel bordje bij de reconstructie maakt het verschil.

Totem en taboe – Leesbaarheid en leefbaarheid van de oude binnensteden

Hoe gaan we om met de sporen die onze voorouders hebben nagelaten?

We kunnen ze negeren, verwijderen, of accepteren als een voldongen feit.

Maar meestal koesteren en vertroetelen we sporen, aangemoedigd door de overheid met onder meer de Belvédère-richtlijn 'behoud door ontwikkeling'.

Het verleden wordt zelden genomen zoals het zich aan ons presenteert. Er wordt voortdurend aan gesleuteld, zowel aan de materiële overblijfselen als aan de beeldvorming ervan. Het verleden is met andere woorden 'maakbaar'. Een voorbeeld daarvan is de wijk Uilenburg in Den Bosch. Vijf jaar geleden zijn daar lichtarmaturen aan de huizen bevestigd om het historische stadsbeeld van de wijk te versterken. Rooijackers weigerde zo'n straatlantaarn aan zijn huis. De lantaarns zijn geen historische objecten, maar reconstructies van de lichtarmaturen passend bij een zeventiende-eeuws straatbeeld. De lantaarns zijn van het merk Belgica en komen uit een Belgische fabriek die de lichtarmaturen in de jaren vijftig produceerde. Wie oplet, ziet dit type opduiken in steeds meer Europese binnensteden. Bovendien is de hoeveelheid licht dat nu in Uilenburg hangt buiten proporties in verhouding tot het straatbeeld waar men aan refereert. Er hangen meer lantaarns dan er ooit hebben gehangen in de oude binnensteden.

De chique wijk Uilenburg heeft in de afgelopen dertig jaar een metamorfose ondergaan. In de jaren zestig en zeventig was de wijk verloederd. Volgens het stadsplan van de jaren zestig moest de wijk helemaal gesloopt worden. Het dagelijks bestuur heeft dit plan gedwarsboomd vanwege een politieke lobby in de stad. Sindsdien heeft men er alles aan gedaan om de wijk netter te maken. Elk vervallen gebouw is vervangen voor een keurig pand in negentiende-eeuwse stijl. Uilenburg is een soort historische attractie geworden. Rooijackers betreurt de 'verAntonPieking' van zijn buurt. Gebouwen uit de jaren tachtig zijn cultuurhistorisch niet interessant. Alle panden in Uilenburg moeten worden teruggebracht naar een zeventiende-eeuwse staat. Wat opvalt, is dat men sterk de neiging heeft om de bestaande stedenbouwkundige toestand terug te brengen tot een eenduidige historische toestand. We reduceren het cultureel erfgoed tot één laag in de geschiedenis.

Zo wordt een wijk een soort 'totem'. Totemisering is afkomstig van Freud. Stamtotems waren objecten of dieren die mensen als symbool kozen voor de identiteit van een groep. Met het creëren van totems worden onherroepelijk ook taboes gecreëerd. Op het totemdier mocht niet gejaagd worden. Zo werkt dat ook bij reconstructies. Het kiezen van een oude geschiedenislaag als totem van een wijk, legt een taboe op moderniserend bouwen.

De historische omgeving spreekt niet meer voor zichzelf. In Uilenburg hangen overal bordjes met 'rijksmonument'. Ook worden monumenten tegenwoordig vaak voorzien van teksten van dichters. In Uilenburg zijn op veel plekken in de stad, stenen met daarop typisch Bossche uitspraken te vinden. Op deze manier wordt van de stad een toeristisch product gemaakt. Gebouwen hebben een museale functie gekregen. Een buurt die gesloopt had moeten worden, wordt doodgeknuffeld. Ruige panden zijn uit den boze, alles moet er spik en span uitzien. Het voorbeeld van Uilenburg geldt voor het reconstructiebeleid in alle historische binnensteden van Nederland: buurten worden of gesloopt, of onherstelbaar gerestaureerd.

prof. Gerard Rooijackers (Meertens instituut)

Door de focus op stedenbouw uit vroegere geschiedenis, hebben we meer parate kennis van negentiende-eeuwse materialen dan van bouw materiaal uit het recente verleden. Terwijl mensen juist belangstelling hebben voor spullen uit het eigen verleden. Vanuit die gedachte maakte het Nederlands Openluchtmuseum een tentoonstelling van interieurs uit de jaren zestig, zeventig en tachtig. Het museum had onvoorzien veel moeite met het achterhalen van de bouwmaterialen uit deze periodes. Kennis over bouw materiaal bleek maar tot 1880 te zijn opgeslagen. Onze fixatie op een historische bouwperiode verschuift. Een huis uit de jaren vijftig is bouwtechnisch veel ingewikkelder dan de bewerking van eikenhouten architectuur uit de eerste helft van de negentiende eeuw. Gelukkig heeft bouwkundige Piet Bot een gids uitgebracht over recente bouwmaterialen. Zou asbest als historisch bouw materiaal daar in voorkomen? Is het een idee om het laatste schuurtje met asbest niet af te breken maar als monument te behouden?

Rooijackers omschrijft de reconstructie van oude binnensteden als een musealiseringproces met vier fases. In de eerste fase constateert men het verlies van een historisch pand door de bouw van bedrijven. De tweede fase is dat er vanuit burgerinitiatief een comité wordt gevormd dat zich inzet voor het behoud van het cultureel erfgoed. Het comité maakt een definitie van authenticiteit. Alles wat bijdraagt aan de vastgestelde authenticiteit mag niet verloren gaan en moet juist worden versterkt. Daarbij wordt vergeten dat authenticiteit niets meer en niets minder is dan een mentale categorie die we op de werkelijkheid projecteren. In de derde fase heeft het comité zijn doel bereikt: het pand wordt behouden en opgeknapt met zoveel mogelijk demonstratieve kenmerken die refereren aan zijn 'authentieke' status. Het object wordt uit zijn context gehaald, maar draagt wel bij aan de stad als een soort openluchtmuseum. Net als in het museum hangen op straat spotlights (in de vorm van historische lantaarns) en teksten met uitleg (in de vorm van gedichten, naambordjes, spreuken). Onze omgeving is aan het musealiseren. Objecten worden geïsoleerd en vervreemd van de omgeving. In fase vier heeft het historische gebouw een recreatieve functie gekregen. Het is cultureel erfgoed geworden en daardoor een totem van identiteit.

Waarom vinden we de dingen die we vergeten, in de toekomst het meest belangrijk? We kunnen wel ordelijk bewaren, maar niet ordelijk vergeten. Rooijackers pleit voor een ethiek van onthouding bij reconstructieprojecten. De cultuur van de langzaamheid moet weer gewaardeerd worden. De omloopsnelheid van restaureren en reconstrueren moet omlaag. Doe maar eens even niets. Wat men wel reconstrueert, moet met meer verbeeldingskracht en met meer oog voor de gelaagdheid van de (stedenbouwkundige) geschiedenis gebeuren. Rooijackers houdt een pleidooi voor het doorbreken van taboes. Een object dat eenmaal op de monumentenlijst staat, kan er nooit meer af. Dat is vloeken in de kerk. We moeten spelen met die monumentenlijst en vastgeroeste taboes doorbreken.

Het havenproject in Breda: geheugenproblemen

In 2007 werd de Haven van Breda opnieuw geopend. Breda kreeg ‘met het terugbrengen van een stuk water haar historische identiteit terug’, zoals beschreven in een rapport uit 2000 naar de effecten van het terugbrengen van het water in de stad. Op basis van de positieve aanbevelingen nam de gemeenteraad het besluit om de haven weer open te leggen, vierentwintig jaar nadat het laatste deel van die haven was gedempt.

Het terugbrengen van de haven zou de cultuurhistorische uitstraling van de stad vergroten. Maar wat is precies die cultuurhistorische diepgang van die nieuwe haven als onderdeel van de historische binnenstad van Breda? Hoe is het politieke besluit tot stand gekomen en wat was daarbij de inbreng van cultuurhistorie? Wat is cultuurhistorie? En wat zien we van cultuurhistorische lagen uiteindelijk terug in de nieuwe Bredase Haven?

Cultuurhistorie

Het verzamelbegrip cultuurhistorie kan worden gezien als een reservoir van herinneringen aan een bepaalde locatie. Dat reservoir kunnen we vergelijken met het geheugen. Om de cultuurhistorische achtergrond van de Bredase Haven te begrijpen moeten we dat reservoir inzichtelijk maken. In het geheugenreservoir zit materieel erfgoed. Dit zijn objecten opgenomen in museumcollecties, of door de Monumentenzorg beschermd. Maar ook sociaal-culturele aspecten die we aanduiden als immaterieel erfgoed zijn een deel van het geheugen. Daarbij moeten we denken aan de bewoning- of gebruiksgeschiedenis van een bepaald gebouw, stadsdeel of bepaalde tradities die kenmerkend zijn voor een gemeenschap of groep. Zo was de demping van de Bredase haven in 1963 vanuit architectonisch perspectief misschien niet beschermenswaardig. Maar als Vincent van Gogh ooit aan dat water zou hebben gewoond, dan was het nog maar de vraag of deze ooit gedempt zou zijn en zou de collectieve betekenisgeving veel invloedrijker zijn geweest.

Ordelijk reservoir

Cultuurhistorici hebben zich nauwelijks gemengd in het debat over de Bredase haven, dat voornamelijk werd gevoerd tussen ambtenaren, politici en ontwerpers. Achteraf is dit een gemiste kans geweest en maakt het pijnlijk duidelijk dat als de cultuurhistorie niet geproblematiseerd wordt, het risico groot is dat het als een eendimensionaal en plat argument wordt gebruikt. Dat is jammer, want cultuurhistorie is een gelaagd verhaal.

Een ander probleem is dat cultuurhistorie meestal niet als overzichtelijke inhoud wordt aangeboden. Cultuurhistorie is een ongeordend reservoir. Hupperetz bracht die ordening aan in het reservoir, door de cultuurhistorische analyse van een kader te voorzien. Het cultuurhistorische kader kan meer betekenis en waardering geven aan historische aspecten van de lange duur, om korte termijn denken tegen te gaan.

Het cultuurhistorische kader bestaat uit drie tijdsniveaus, naar het idee van de Franse historicus Fernand Braudel. De structurele geschiedenis strekt zich uit over een periode van vijfhonderd jaar en kijkt naar globale ontwikkelingen. Breda is ongeveer achthonderd jaar geleden ontstaan aan de rivier de Mark, waarvan een klein deel als haven was ingericht. Dit zou een cultuurhistorische kernwaarde moeten zijn van de nieuwe stedenbouwkundige visie. Van de rivier die bij het ontstaan van Breda uiteraard stroomde, is nu een bak met stilstaand water over. In de wandelgangen spreekt men al over het

'Efteling-water' in de nieuwe haven. Dit zegt genoeg over de geringe historische diepgang van de gekozen oplossing.

De conjuncturele geschiedenis beslaat een periode tussen vijftwintig en tweehonderd jaar en kijkt naar grote economische golven. Er zijn allerlei verschijningsvormen van de Bredase haven, die samenhangen met de bouw en de sloop van de Middeleeuwse omwalling in de zestiende eeuw, de aanleg van een havenkade in de zeventiende eeuw, de bouw van representatieve huizen in de achttiende eeuw en het ontstaan van industriële activiteit in de negentiende en twintigste eeuw. Deze verschijningsvormen zouden nu nog als bouwkundige lagen herkenbaar gemaakt kunnen worden.

Het kortste tijdsniveau is die van de evenementiële geschiedenis. Unieke gebeurtenissen die de geschiedenis een onverwachte draai geven. Het bombardement op Rotterdam bijvoorbeeld, of de Bredase stadsbranden tussen 1490 en 1534, maar ook het plotseling overlijden van een invloedrijk bestuurder is van grote invloed geweest op de ruimtelijke ordening.

Historische identiteit van de huidige Bredase haven

Welke cultuurhistorische lagen ontbeert de nieuwe Bredase haven? Een belangrijk besef is dat het in de stedenbouwkundige opgave in eerste instantie ging om het terugbrengen van de rivier de Mark als historische ankerplaats. Breda is geboren als middeleeuwse nederzetting aan de rivier de Mark. De essentie zou dus bij de rivier en niet bij de haven moeten liggen. Maar de besluitvormers vonden het stromen van het water niet belangrijk genoeg. Het resultaat is 'Efteling-water'. De rivier stroomt niet, er is een stuwdam gebouwd onder de Tolbrug waar gepompt water overheen wordt geleid.

Bovendien zijn alle cultuurhistorische overblijfselen van de (gedempte) haven genegeerd. De oude kades zijn niet hergebruikt en de haven is in de breedte met 30 procent ingeperkt. Er is een compleet nieuwe smallere havenbak met een zogenaamd werfterras gebouwd, dat lijkt op de lage terrassen aan de Utrechtse grachten.

Het verschil met Utrecht is dat het hier om een grachtensysteem gaat waar het waterpeil wordt gereguleerd via een complex geheel van sluizen. Bij een regenrivier als de Mark kan een werfterras nooit hebben bestaan. Bovendien is het nu al duidelijk dat die terrassen vaak onderwater komen te staan. Deze keuze is kenmerkend voor de economische en technocratische kijk van de plannenmakers.

Twee essentiële cultuurhistorische aspecten waaraan geen invulling is gegeven. Het gaat dan om het gegeven van een rivier die nu niet meer stroomt en om een haven die qua bouwkundige oplossingen, maatvoering en historische referentie niet of nauwelijks aansluit of verwijst naar de cultuurhistorische context.

In de publieke opinie is de haven van Breda een succesverhaal. Hupperetz betreurt de oppervlakkige aandacht voor de cultuurhistorische inbreng. Hij pleit voor het terugbrengen van de (stromende) rivier en voor duidelijke referenties aan de historische bouwkundige lagen in de verschillende periodes.

Het belang van een cultuurhistorische analyse

Door een cultuurhistorische analyse te maken volgens een heldere ordening kan het mogelijk worden om niet alleen ordelijk te bewaren maar ook om ordelijk te vergeten. Wat we moeten voorkomen is dat we onbewust dingen kwijtraken waar we later spijt van krijgen. Niet alles kan bewaard worden – ons geheugen kenmerkt zich tenslotte ook door selectie en we hebben lang niet alles paraat. Maar als we de kans niet krijgen om een verbinding te leggen tussen generaties of tradities, dan kan er in stedenbouwkundig opzicht een ruimtelijke identiteitscrisis ontstaan. Veel steden zijn dan ook op zoek naar die identiteit, die ze vaak proberen te ontleen aan hun historische roots al of niet in de binnenstad.

dr. Wim Denslagen, prof. Gerard Rooijackers, dr. Wim Hupperetz & drs. Willem Heijbroek

Herinrichting en reconstructie Scheldekwartier Vlissingen

De afweging die bij reconstructie en restauratie het belangrijkste is, is dat dit alleen gebeurt als er exacte gegevens bekend zijn en het geheel in de context past. De Koninklijke Schelde groep is opgericht 1875 en in die tijd is de bebouwing van het marinedok toegenomen. Aan beide kanten van de dokhaven is er sloop en nieuwbouw.

Aan de noordzijde hiervan verrijzen in 1913 meerdere fabrieken, zoals de vliegtuigfabriek en de timmerfabriek. De timmerfabriek heeft de eerste betonconstructies. Als je goed naar deze fabriek kijkt zie je dat bijna al deze constructies vervangen moeten worden.

De criteria die er zijn met betrekking tot reconstructie en restauratie hebben vooral te doen met de architecturale kwaliteit, de hoeveelheid informatie over een gebouw, de zeldzaamheid en de herbestemming.

De gemeente heeft ervoor gekozen kostbaar herstel en herbestemming te laten doen aan de drie grote hallen, en ze hebben architectonisch belangrijke gebouwen gesloopt om ze met relatief weinig publieke middelen weer op te laten bouwen.

De Zwolse Stadsmuur

Dirk Baalman neemt ons aan de hand van oude tekeningen en foto's mee naar de oude middeleeuwse Zwolse binnenstad. Het huidige aanzicht van de Zwolse muren is voor het grootste deel een reconstructie uit de jaren '70 van de 20e eeuw. De reconstructie van de Zwolse binnenstad paste precies in een opvatting over stadsvernieuwing die in belangrijke mate werd gevoed door de stadsvernieling die eraan vooraf ging

Tot in de 20e eeuw was de stadsgracht, de binnenhaven van Zwolle, met veel bedrijvigheid gevuld. Langs de stadsgracht waren pakhuizen tegen de muren gebouwd. De bedrijvigheid zat letterlijk in de stadsmuur, in de gebouwen langs of in de muur.

De reconstructie van de Zwolse stadsmuur is te vergelijken met reconstructies in Duitse steden zoals Braunschweig en Dresden. Vanuit een nieuw stedenbouwkundig plan moest het verkeer ruim baan krijgen, maar gezien in dit gebied zowel de stadsmuur als de Broerenkerk stond, is hier veel protest tegen gekomen.

Architect Theo Verlaan heeft een reconstructie gemaakt van de Zwolse stadsmuur, hij wilde de muur herstellen. Bureau Het Oversticht heeft dit terrein gekocht in '72, waar dus de fundering van de stadsmuur lag. Architecten Van Eik en Bos hebben in de jaren '70 de muur gerestaureerd.

Veel reconstructies worden gedaan vanuit het oogpunt van 'smartelijk verlies' (bijvoorbeeld door oorlogen). In Zwolle werd het als een smartelijk verlies ervaren toen een belangrijk deel van de noordelijke binnenstad was gesloopt ten behoeve van een nieuwe, moderne binnenstad. De vraag is: als we nu zouden reconstrueren, voor welk smartelijk verlies moet dit als compensatie dienen?